

Cerrahi Klinik Uygulamasına Çıkan Hemşirelik Öğrencilerinde Klinik Stres Düzeyi ve Etkileyen Faktörler *

Clinical Stress Level and Affecting Factors in Nursing Students in Surgical Clinical Practice

Tuğba Çam Yanıkⁱ, Canan Kanatⁱⁱ, Merve Nur Tanrıverdiⁱⁱⁱ, Hatice Ural^{iv}

ⁱDr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği AD.,
https://orcid.org/0000-0002-9053-9397

ⁱⁱArş. Gör. Dr, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği AD.,
https://orcid.org/0000-0002-9268-8345

ⁱⁱⁱLisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, https://orcid.org/0009-0005-6777-6537

^{iv}Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, https://orcid.org/0009-0002-6136-6850

ÖZ

Amaç: Bu çalışmada, ikinci sınıfta cerrahi klinik uygulamasına çıkan hemşirelik öğrencilerinde ilk gün klinik stres düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi planlandı.

Yöntem: Bu kesitsel araştırmanın örneklemini bir devlet üniversitesinin hemşirelik fakültesi ikinci sınıfında öğrenim gören 158 hemşirelik öğrencisi oluşturdu. Araştırmada veriler 19 Şubat 2024-11 Mart 2024 tarihleri arasında "Tanıtıcı Özellikler Formu", "Klinik Stres Düzeyini Etkileyen Diğer Faktörler Formu" ve "Pagana Klinik Stres Ölçeği (PKSÖ)" kullanılarak toplandı. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler ve t-test kullanıldı.

Bulgular: Araştırmada ikinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin PKSÖ puanı 28.61 ± 12.83 idi. Öğrencilerin klinik stres düzeyini en çok etkileyen faktörlerin bilgi eksikliği (%71.5) ve öğretim elemanı (%73.4) olduğu bulundu. Öğrencilerin klinik stres düzeyini etkileyen faktörlerden öğretim elemanı faktörünün zarar alt boyutunu; hemşire faktörünün tehdit ve zarar alt boyutlarını ve PKSÖ toplam puanını etkilediği saptandı ($p < 0.05$). Hekim faktörü yarar alt boyutunu; hasta faktörü zarar alt boyutunu; bilgi eksikliği ise tehdit, zarar alt boyutlarını ve PKSÖ toplam puanını etkiledi ($p < 0.05$).

Sonuç: Araştırmada, cerrahi hemşireliği klinik uygulamasına çıkan hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeyini hemşire ve bilgi eksikliği faktörlerinin etkilediği saptandı. Öğrenciler arasındaki en yaygın stres kaynağının bilgi eksikliği, öğretim elemanı, hemşire, hasta ve hasta yakınları olduğu belirlendi. Cerrahi hemşireliği klinik uygulamasına çıkan hemşirelik öğrencilerinde klinik stres düzeyinin azaltılmasında bilgi eksikliğini klinik uygulama öncesinde giderilmesi, öğretim elemanı, hemşire, hasta ve hasta yakınlarına konu ile ilgili eğitimler ile bilgilendirme yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Cerrahi, uygulama, hemşirelik, öğrenci, stres

ABSTRACT

Aim: This study aimed to determine the first-day clinical stress levels and influencing factors among second-year nursing students participating in surgical clinical practice.

Methods: This cross-sectional study included 158 second-year nursing students from the Faculty of Nursing at a state university. Data were collected between February 19 and March 11, 2024, using the "Descriptive Characteristics Form," the "Factors Affecting Clinical Stress Form," and the "Pagana Clinical Stress Questionnaire (PCSQ)." Descriptive statistics and t-tests were used for data analysis.

Results: The mean PCSQ score of the students was 28.61 ± 12.83 . The most frequently reported stress-inducing factors were lack of knowledge (71.5%) and clinical instructors (73.4%). The instructor factor significantly affected the harm subscale, while the nurse factor influenced both the threat and harm subscales, as well as the total PCSQ score ($p < 0.05$). The physician factor was associated with the benefit subscale, the patient factor with the harm subscale, and lack of knowledge affected the threat, harm subscales, and the total score ($p < 0.05$).

Conclusion: The study found that clinical stress levels among students in surgical nursing practice were primarily influenced by nurses and lack of knowledge. The most common sources of stress were lack of knowledge, clinical instructors, nurses, patients, and patients' relatives. It is recommended to reduce clinical stress by addressing knowledge gaps before clinical practice and providing training for instructors, nurses, patients, and their relatives.

Keywords: Surgery, practice, nursing, student, stress

* Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2025;15(2):721-729

DOI: 10.31020/mutftd.1611851

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 03 Ocak 2025; Kabul Tarihi- Accepted: 12 Mart 2025

İletişim- Correspondence Author: Tuğba Çam Yanık < tugbacam@mersin.edu.tr >

Etik Kurul Onayı: Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu (Tarih: 01/11/2023, Sayı: 2023/737)

Bu derginin içeriği Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License kapsamında lisanslanmıştır.

Giriş

Hemşirelik eğitimindeki temel amaç, öğrenciye bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerin kazandırılmasıdır. Bu nedenle hemşirelik eğitiminde klinik uygulama ve teorik dersler birlikte yürütülerek mesleğe hazırlık yapılmaları sağlanır.¹⁻⁴ Klinik uygulamada, hemşirelik öğrencilerinin teorik derslerde aldıkları bilgilerin beceriye dönüştürülmesine katkı sağlanır. Bu şekilde öğrenciler, bilgi ile pratik uygulamayı birlikte öğrenir.^{5,6} Böylece eğitimden sonraki mesleki süreçte hemşirelik mesleğine ilişkin kritik düşünme yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olunur.^{7,8}

Öğrencilerin bilgi ve uygulama becerilerinin gelişmesinde klinik uygulama ortamları çok değerli olmasına karşın; var olan özellikleri nedeniyle hemşirelik öğrencileri için bir stres kaynağıdır.⁹⁻¹¹ Literatürde hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeylerinin düşük veya orta düzey olduğu; mentör eşliğinde klinik uygulama yapan öğrencilerin, yeterli düzeyde bilgi ve deneyime sahip olmadığını düşünen öğrencilerin, kendini mesleğe ait hissetmeyen öğrencilerin klinik stres düzeyinin daha yüksek olduğu bildirilmiştir.^{1,2,4,5} Bununla birlikte literatürde öğretim elemanı, hemşire, hekim, hastaya zarar verme düşüncesinin, ödev ve iş yükünün klinik stres kaynakları olduğu ifade edilmiştir.^{2,5,12}

Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama alanları çok çeşitli olmakla birlikte; bu kliniklerden biri olan cerrahi servisler, cerrahi hastalıklar hemşireliği dersi boyunca aktif olarak kullanılan kliniklerdendir.^{7,8} Bu klinikler bakım verilen hastaların yaralanma, enfeksiyon ve tehlikeli maddeler ile karşılaşma riskinin yüksek olması, ani gelişen ve yaşamı tehdit eden durumların hızlı karar vermeyi gerektirmesi gibi bir dizi dinamik özelliklere sahiptir.¹³ Bu özellikler nedeniyle cerrahi kliniklerde eğitimde hedeflenen uygulama amaçlarına ulaşılması ve stres kaynaklarının kontrol edilmesi için hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin belirlenmesi önemlidir.^{13,14} Hemşirelik öğrencilerinde uygulamanın ilk günlerindeki bilinmezlik, ne yapacağını tam olarak bilememe, kliniğe adaptasyon süreci, hata yapma riski, hasta ile iletişim kurmada zorlanma veya zarar verme düşüncesi, bilgi ve beceri uygulamalarının yetersiz olması, özgüven eksikliği gibi durumlardan dolayı stresli olma durumları görülebilmektedir.^{1,10,14,15} Yaşanan stres, eğitimdeki başarı durumunu etkileyen bir faktör olduğundan, klinik performansı da olumsuz etkileyebilir.⁵ Klinik stres düzeyinin artması ve hemşirelik öğrencilerine gerekli desteğin sağlanmaması; öğrencilerin farklı üniversitelere veya bölümlere yönelmelerine neden olabilmektedir.^{1,3,5} Literatürde hemşirelik öğrencilerinde klinik stres düzeyini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalardan bulunmasına rağmen özellikle sadece cerrahi kliniklerinde uygulama eğitimi yapan öğrencilerde ilk gün klinik stres düzeyine yönelik güncel herhangi bir araştırmaya rastlanılamamıştır.^{4,6,12,15,16} Bu araştırmanın amacı, dinamik ve riskli bir birim olan cerrahi kliniklerde uygulamaya çıkan ikinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin, uygulamanın ilk günündeki klinik stres düzeylerini ve bu düzeyi etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmadan elde edilen bulgular, cerrahi hastalıklar hemşireliği dersini yürüten öğretim elemanlarının, hemşirelik öğrencilerinin yaşadığı strese yönelik farkındalıklarını artırmalarına ve öğrencilerin desteklenmesine katkı sağlayabilir.

Gereç ve yöntem

Araştırmanın Türü ve Amacı

Kesitsel tipte tasarlanan bu çalışmada, cerrahi hastalıklar hemşireliği dersinin klinik uygulamasına çıkan ikinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeylerini ve etkileyen faktörleri belirlemek amaçlandı. Araştırma bulguları STROBE yönergesine uygun olarak kontrol listesi doğrultusunda raporlandırıldı.¹⁷ Bu çalışmada yanıt aranan sorular, cerrahi hastalıklar hemşireliği uygulamasına çıkan ikinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin, (1) klinik stres düzeyi nedir?, (2) stres düzeyi ile ilişkili faktörler nelerdir?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 19 Şubat 2024-11 Mart 2024 tarihleri arasında bir devlet üniversitesinin hemşirelik fakültesinde öğrenim gören 265 ikinci sınıf hemşirelik öğrencileri oluşturdu. Araştırmanın örneklem sayısı, evreni bilinen örneklem formülü ile 158 olarak belirlendi (p:0.50; q:0.50; t:%95; %5 çift taraflı tablo değeri: 1.96).¹⁸

$$n_0 = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1) + t^2pq} = \frac{265 (1.96)^2(0.5)*0.5}{0.05^2 (265-1) + (1.96)^2 0.5*0.5} = 158$$

Örnekleme Alınma Kriterleri

Araştırmaya, 18 yaş üzerinde olan, çalışmaya katılmayı kabul eden, Türkçe konuşup anlayabilen, Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği dersini alan, ilk klinik uygulama gününde uygulamada bulunan ve herhangi bir iletişim sorunu olmayan öğrenciler dahil edildi. Araştırmaya katılmayı kabul etmeyen, ilk klinik uygulama günü uygulamada bulunmayan öğrenciler dahil edilmedi.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Veriler 19 Şubat-11 Mart 2024 tarihleri arasında araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda oluşturulan ve üç bölümden oluşan veri toplama formu ile toplandı.^{2,5,12,13} Birinci bölüm öğrencilerin tanıtıcı özelliklerinin (yaş, cinsiyet, konaklama yeri, birlikte konakladığı kişiler, gelir durumu, sosyal güvence durumu, kronik hastalık durumu ve boş zamanlarını değerlendirme yöntemleri) kaydedildiği Tanıtıcı Özellikler Formundan; ikinci bölüm öğrencilerin klinik stres düzeyini etkileyen faktörlerin (öğretim elemanı, hemşire, hekim, hasta, hasta yakını, arkadaşlar ve bilgi eksikliği) belirlendiği Klinik Stres Düzeyini Etkileyen Diğer Faktörler Formundan ve üçüncü bölüm öğrencilerin stres düzeyinin tespit edildiği Pagana Klinik Stres Ölçeği'nden (PKSÖ) oluşmaktaydı.

Pagana Klinik Stres Ölçeği; 1989 yılında Pagana tarafından ilk klinik uygulama deneyimlerinde, öğrenci hemşireleri tehdit eden ya da mücadele etmelerini gerektiren stresin başlangıç değerini belirlemek üzere geliştirilmiş bir ölçektir.¹⁹ 2006 yılında anketin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Şendir ve Acaroğlu (2015) tarafından yapılmıştır. Klinik stres anketinin tüm ifadelerinin dahil edildiği Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.70 olarak bulunmuştur. Anketin maddeleri; tehdit, mücadele, zarar ve yarar emosyonlarından oluşan 4 alt boyut altında toplanmaktadır. Klinik Stres Ölçeği'nde tehdit alt boyutu "6" (üzüldüm, endişelendim, bunaldım, duygulandım, gözüm korktu/sindim, korktum), mücadele alt boyutu "7" (uyarıldım, neşelendim, ümitlendim, hoşlandım, heveslendim, heyecanlandım, mutlu oldum), zarar alt boyutu "5" (öfkelenim, hüznlendim, suçluluk hissettim, iğrendim/tiksindim, hayal kırıklığına uğradım), yarar alt boyutu "2" (rahatladım, güvendim) emosyonu içermektedir. Her bir madde; 0-"hiç", 1-"biraz", 2-"orta", 3-"fazla", 4-"çok fazla" olmak üzere beş seçeneği içermektedir. Ölçekte seçeneklerden birisinin işaretlenmesi istenmektedir. Ölçekten en düşük 0 puan ve en yüksek 80 puan alınabilmektedir. Düşük puan klinik stres düzeyinin düşük; yüksek puan ise klinik stres düzeyinin yüksek olduğunu belirtmektedir.²⁰ Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı 0.84 olarak bulundu.

Araştırmacılar, öğrencilerin cerrahi hastalıklar hemşireliği dersinin klinik uygulamasının birinci gününde "Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikler Formu", "Klinik Stres Düzeyini Etkileyen Faktörler Formu" ve "PKSÖ"nün doldurulmasını sağladı. Bütün formlar öğrenciler tarafından ortalama 20 dakikada dolduruldu.

Veri Analizi

Veriler, bilgisayar ortamında analiz edildi. Tanımlayıcı istatistikler; frekans, yüzde, ortalama, standart sapma ve medyan (maksimum-minimum) ile ifade edildi. Kullanılan ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov normallik testi ile belirlendi. Normal dağılım gösteren iki grup arası karşılaştırmada bağımsız gruplarda t testi kullanıldı. Tüm analizlerde istatistik testlerinin anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edildi.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın uygulanabilmesi için çalışmanın gerçekleştirildiği Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nden (Tarih: 15.11.2023, Sayı: E-28339410-044-2534684) ve Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Tarih: 01.11.2023, Sayı: 2023/737) yazılı izin alındı. Araştırma ve amacı hakkında bilgilendirilen öğrencilerden yazılı bilgilendirilmiş onam alındı. Araştırma Helsinki Deklerasyonu ilkeleri doğrultusunda yürütüldü.

Bulgular

Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri

Öğrencilerin yaş ortalaması 20.76 ± 1.29 yıl olup %73.4'ü kadın, %63.9'unun konaklama yeri yurt, %53.2'sinin birlikte konakladığı kişiler anne/baba/kardeşti. Öğrencilerin %44.9'unun geliri gidere denk, %58.2'sinin sosyal güvencesi olup, %95.6'sının kronik hastalığı yoktu. Öğrencilerin %72.8'i ise boş zamanlarını değerlendirme yöntemi olarak arkadaşları ile vakit geçiriyordu (**Tablo 1**).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri (n:158)

Özellikler	$\bar{X}$	SS
Yaş (yıl) (min:19, max: 27)	20.76	1.29
Cinsiyet	n	%
Kadın	116	73.4
Erkek	42	26.6
Konaklama yeri		
Yurt	101	63.9
Ev/Arkadaşlar ile	6	3.8
Ev/Aile ile	51	32.3
Birlikte konakladığı kişiler		
Yalnız yaşıyorum	10	6.3
Arkadaşlarımla yaşıyorum	62	39.2
Anne/baba/kardeşlerimle yaşıyorum	84	53.2
Eşimle/çocuklarımla yaşıyorum	2	1.3
Gelir durumu		
Gelir giderden fazla	23	14.6
Gelir gidere denk	71	44.9
Gelir giderden az	64	40.5
Sosyal güvence durumu		
Var	92	58.2
Yok	66	41.8
Kronik hastalık durumu		
Var	7	4.4
Yok	151	95.6
Boş zamanları değerlendirme yöntemleri*		
Kitap okuma	63	39.9
Müzik dinleme	110	69.6
TV izleme	60	38.0
Egzersiz/spor yapma	59	37.3
Arkadaşlarımla vakit geçirme	115	72.8

Enstrüman çalma	16	10.1
Diğer	12	7.6
Uyuma	3	1.9
Yüzme	2	1.3
Resim/çizim yapma	5	3.2
İşe gitme	1	0.6
Gezi	1	0.6

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Panaga Klinik Stres Ölçeği Puanları

Öğrencilerin tehdit alt boyutu puan ortalaması 9.89 ± 5.20 , mücadele alt boyutu puan ortalaması 9.51 ± 5.19 , zarar alt boyutu puan ortalaması 6.50 ± 4.27 ve yarar alt boyutu puan ortalaması 2.71 ± 1.89 'du. Öğrencilerin toplam ölçek puan ortalaması ise 28.61 ± 12.83 'tü (**Tablo 2**).

Tablo 2. Pagana Klinik Stres Ölçeği Puanları (n:158)

Ölçek Alt Boyutları	Maddeler	$\bar{X} \pm SS$	Alt Boyut Verileri $\bar{X} \pm SS$
TEHDİT	Üzüldüm	1.52±1.22	
	Endişelendim	1.85±1.22	
	Bunaldım	1.98±1.36	Min: .00 - Max:23.00 9.89 ±5.20
	Duygulandım	1.54±1.21	
	Gözüm korktu/Sindim	1.56±1.27	
MÜCADELE	Korktum	1.45±1.16	
	Ümitlendim	1.24±1.23	
	Uyarıldım	1.06±1.07	
	Hoşlandım	1.30±1.11	Min: .00 - Max:24.00 9.51±5.19
	Neşelendim	1.41±1.08	
ZARAR	Heveslendim	1.48±1.26	
	Heyecanlandım	1.71±1.14	
	Mutlu oldum	1.32±1.11	
	İğrendim/Tiksindim	1.34±1.30	
	Suçluluk hissettim	0.76±1.09	Min: .00 - Max:20.00 6.50±4.27
YARAR	Hüzünlendim	1.56±1.13	
	Öfkelen dim	1.37±1.17	
	Hayal kırıklığına uğradım	1.47±1.42	
	Rahatladım	1.27±1.14	Min: .00 - Max:7.00 2.71±1.89
	Güvendim	1.44±1.10	
Toplam ölçek puanı (Min: .00 Max:62.00)		28.61±12.83	

Stres Düzeyini Etkileyen Faktörler ile Panaga Klinik Stres Ölçeği Puanları Arasındaki İlişki

Öğrencilerin klinik stres düzeyini en çok etkileyen faktörler bilgi eksikliği (%71.5), öğretim elemanı (%73.4), hemşire (% 60.1), hasta yakını (%55.1) ve hastaydı (54.4). Öğretim elemanı faktörü ile zarar alt boyutu ortalaması anlamlı bir fark saptandı ($p<0.05$). Hemşire faktörü ile tehdit, zarar alt boyutları ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulundu ($p<0.05$). Hekim faktörü ile yarar alt boyutu arasında; hasta faktörü ile zarar alt boyutu arasında anlamlı fark vardı ($p<0.05$). Bilgi eksikliği faktörü ile de tehdit, zarar alt boyutları ve toplam ölçek puan ortalamaları arasında anlamlı fark saptandı. Kadın cinsiyetteki öğrencilerin tehdit ve yarar alt puanlarıyla, erkek öğrencilerin puanları arasında anlamlı bir farklılık vardı (**Tablo 3**).

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyet, Klinik Stres Düzeylerini Etkileyen Faktörler ile PKSÖ Puanlarının Karşılaştırılması

Faktörler		n	%	PKSÖ Tehdit $\bar{X} \pm SS$	PKSÖ Mücadele $\bar{X} \pm SS$	PKSÖ Zarar $\bar{X} \pm SS$	PKSÖ Yarar $\bar{X} \pm SS$	Toplam PKSÖ $\bar{X} \pm SS$
Cinsiyet	Kadın	116	73.4	10.41±5.27	9.08±5.18	6.50±4.25	2.41±1.82	28.41±13.17
	Erkek	42	26.6	8.45±4.77	10.69±5.07	6.50±4.38	3.55±1.85	29.19±11.98
	t-testi			2.118	-1.729	0.000	-3.474	0.339
	p			0.036*	0.086	1.000	0.001*	0.735
Öğretim elemanı	Evet	116	73.4	10.36±5.14	9.58±5.37	6.96±4.18	2.59±1.97	29.48±12.96
	Hayır	42	26.6	8.60±5.20	9.33±4.68	5.23±4.32	3.05±1.60	26.21±12.32
	t-testi			1.892	0.261	2.266	-1.496	1.419
	p			0.63	0.795	0.025*	0.138	0.158
Hemşire	Evet	95	60.1	10.76±5.19	9.99±5.30	7.26±4.06	2.62±1.86	30.63±12.91
	Hayır	63	39.9	8.59±4.97	8.79±4.96	5.35±4.35	2.84±1.94	25.57±12.19
	t-testi			2.617	1.424	2.821	-0.716	2.465
	p			0.010*	0.156	0.005*	0.475	0.015*
Hekim	Evet	35	22.2	10.34±5.14	8.69±4.84	6.89±4.32	2.09±1.70	28.00±12.56
	Hayır	123	77.8	9.76±5.23	9.75±5.28	6.39±4.27	2.87±1.91	28.79±12.96
	t-testi			0.580	-1.070	0.601	-2.239	-0.320
	p			0.563	0.286	0.551	0.027*	0.750
Hasta	Evet	86	54.4	10.60±5.87	9.23±5.31	7.28±4.38	2.49±1.98	29.60±13.83
	Hayır	72	45.6	9.04±4.14	9.85±5.05	5.57±3.96	2.97±1.75	27.43±11.51
	t-testi			1.956	-0.741	2.551	-1.611	1.061
	p			0.052	0.460	0.012*	0.109	0.290
Hasta yakını	Evet	87	55.1	10.24±5.70	9.17±5.33	6.68±4.34	2.48±1.94	28.57±13.59
	Hayır	71	44.9	9.46±4.50	9.93±5.01	6.28±4.20	2.99±1.80	28.66±11.95
	t-testi			0.934	-0.913	0.580	-1.674	-0.042
	p			0.352	0.363	0.563	0.096	0.966
Arkadaşlar	Evet	31	19.6	10.84±5.75	9.65±5.28	6.84±4.52	2.58±2.09	29.90±14.10
	Hayır	127	80.4	9.66±5.05	9.48±5.18	6.42±4.21	2.74±1.84	28.30±12.55
	t-testi			1.131	0.158	0.492	-0.420	0.623
	p			0.260	0.875	0.624	0.675	0.534
Bilgi eksikliği	Evet	113	71.5	10.66±5.08	9.70±5.02	6.99±4.42	2.53±1.72	29.89±12.45
	Hayır	45	28.5	7.96±5.03	9.02±5.60	5.27±3.62	3.16±2.22	25.40±13.37
	t-testi			3.031	0.749	2.324	-1.890	2.005
	p			0.003*	0.455	0.021*	0.061	0.047*

*Independent simple t-test

Tartışma

Hemşirelik eğitiminde teorik dersler ve klinik uygulama eğitimi el ele ilerleyen bir süreçtir. Hemşirelik öğrencileri bu süreçte çevresel koşullar, olaylar ve içsel düşünceler nedeniyle stres yaşayarak kendilerini tehdit altında hissedebilir.²¹ Hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin ve stresör olarak algıladıkları faktörlerin belirlenmesi; hemşirelik eğitiminin niteliği için hedeflenen mesleki donanımın ve yetkinliğin kazanılmasında etkilidir.²² Bu bölümde belirtilen tanıtıcı özelliklerin, stres faktörü olabilecek etmenlerin hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeyini etkileme durumu, literatür eşliğinde tartışıldı.

Hemşirelik öğrencilerinin yaş, yaşadıkları yer, kronik hastalık varlığı gibi sosyodemografik özelliklerin stres düzeyi üzerine etkisinin olmadığını; kadın cinsiyetteki hemşirelik öğrencilerinin stres düzeyinin daha yüksek olduğu literatürde bildirilmiştir.^{2,5,21,23,24} Bu çalışmada literatüre benzer şekilde öğrencilerin yaş,

konaklama yeri, birlikte yaşadığı kişiler, gelir ve sosyal güvence durumu, kronik hastalık varlığı ve boş zamanları değerlendirme gibi tanıtıcı özelliklerin klinik stres düzeyini etkilemediği; kadın cinsiyetteki öğrencilerin tehdit puanları erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksekken; yarar puanı anlamlı olarak daha düşük olduğu görüldü. Söz konusu bu sonucun elde edilmesinde; kadınların daha hassas ve kırılgan bir grup olması ve literatürdeki diğer çalışmalargibi bu çalışmada da kadın cinsiyetteki öğrencilerin araştırma örnekleminin büyük çoğunluğunu oluşturmamasından kaynaklanmış olabilir.^{2,21,23,24}

Hemşirelik öğrencilerinin genç olması, mesleki becerilerinin henüz tam gelişmemiş olması, okul ve hastane ortamının bir takım sorunlara ve çatışmalara yol açabilmesi; hemşirelik eğitiminin yüksek stres yüküne sahip olmasına neden olmaktadır.^{6,23} Literatürde hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeyinin PKSÖ ile değerlendirildiği çalışmalar bulunmaktadır.^{2,4,22,23} Bu çalışmada öğrencilerin nispeten düşük düzeyde (28.61 ± 12.83) stres yaşadıkları; stres düzeyinin Döner ve arkadaşları (36.40 ± 12.22) ile Sü ve arkadaşlarının (34.61 ± 9.42) çalışmalarından daha düşük; Savcı ve arkadaşları (28.25 ± 9.72) ile Mankan ve arkadaşlarının (26.13 ± 10.10) çalışmalarına benzer düzeyde olduğu görüldü.^{2,4,22,23} Bir çalışmada yer alan hemşirelik öğrencilerin neredeyse dörtte birinin; diğer çalışmada yer alan öğrencilerin ise tamamının birinci sınıf olduğu görüldü.^{4,23} Bu çalışmadaki öğrencilerin tamamının ikinci sınıfta olmaları, dolayısıyla birinci sınıftaki öğrencilerden daha fazla klinik deneyime sahip olmaları; literatürdeki çalışmalardan daha az klinik stres yaşamalarına neden olmuş olabilir.^{4,23}

Hemşirelik eğitimi planlı, kurumsal, hem teorik hem de uygulama eğitimlerini bir arada gerçekleştirildiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴ Bu süreçte öğrenci ile öğretim elemanı arasında kurulan iletişimin yetersiz olması, teorik ve klinik bilgi ve becerilerden yoksun olma, uygulama sürecinde bakım verilen hastaya yönelik baskı hissetme, motivasyon azlığı, baş etme yöntemlerinin yetersizliği gibi durumlar; hemşirelik öğrencilerinin stres yaşamalarına neden olabilmektedir. Stres ise klinik beceri ve performansın olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.² Literatürde hemşirelik öğrencilerinin stres yaşamalarına neden olan faktörler; bilgi eksikliği, klinikte çalışan hemşireler, klinik mentörler, hasta, doktor, öğretim elemanı olarak bildirilmiştir.^{2,12,22,25} Bu çalışmada literatüre benzer şekilde öğrencilerin klinik uygulama sırasında stres yaşamalarına neden olan faktörlerin en yüksek olanları da hemşire ve bilgi eksikliğiydi. Bu iki faktörü takiben diğer stresörler sırasıyla arkadaşlar, hasta, öğretim elemanı, hasta yakını ve hekimdi. Bununla birlikte hemşireliği stres faktörü olarak gören hemşirelik öğrencilerinin en yüksek PKSÖ toplam puana sahip olduğu belirlendi. Söz konusu bu sonuç; öğrencilerin klinik uygulamaya çıktıkları birimlerde görev yapan hemşirelerin beklentilerini karşılamada yetersiz olacaklarını, nasıl iletişim kuracaklarını bilememeleri ve uygulamalarda hata yapacaklarını/yetersiz kalacaklarını düşünmelerinden kaynaklanmış olabilir. Öğrencilerin bilgi eksikliğini stresör olarak belirtmeleri ve bilgi eksikliği yaşayanların PKSÖ tehdit puanlarının daha yüksek olması söz konusu bu sonucu desteklemektedir.

Araştırmada, öğretim elemanını, hemşireyi, hastayı ve bilgi eksikliğini stresör olarak gören hemşirelik öğrencilerinin PKSÖ zarar puanlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu; hekimi stresör olarak gören öğrencilerin ise PKSÖ yarar puanlarının anlamlı olarak daha düşük olduğu bulunmuştur. Buna karşılık, hasta yakını ve arkadaş faktörlerinin PKSÖ puanlarını etkilemediği görülmüştür. Öğrencilerin öğretim elemanı ve hemşire ile yeterli düzeyde ilişki kuramaması ve iletişim düzeyinin yetersiz olması, zarar puanlarını artırmış olabilir. Hekimin, hemşire gibi sürekli klinikte bulunmaması ise stresör olarak algılanmasını önlemiş olabilir. Ayrıca, öğrencilerin klinikte birlikte oldukları arkadaşlarını akran desteği olarak algılamış olabilecekleri düşünülmüştür.

Sonuç ve öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular cerrahi hastalıkları hemşireliği dersinin klinik uygulamasını yapan ikinci sınıf öğrencilerinin düşük düzeyde stres yaşadığını; kadın cinsiyetteki öğrencilerin erkek öğrencilerden daha

fazla stres deneyimlediğini gösterdi. Öğrencilerin stresini en çok hemşirenin ve bilgi eksikliğinin arttırdığı görüldü. Bu bulgular, klinik uygulama sürecinde klinikte rol model olan hemşirelerin, öğrencilerin kliniklere adaptasyonu sürecinde yeterli düzeyde güdüleyici destek sunamadıklarına ve öğrencilerin teorik ile uygulama bilgilerinin güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin klinik uygulama yapacakları birimlerde çalışan hemşire, hekim gibi sağlık personelleriyle, klinik uygulamaya yönelik beklentilerin konuşulacağı ön toplantılar ve öğrencilerle tanışma toplantıları düzenlenebilir. Klinik uygulama süresince öğretim elemanlarının hemşirelik öğrencileriyle açık, dürüst ve destekleyici bir iletişim tarzı benimsemeleri, klinik uygulamaya yönelik düzenli ve yapıcı geri bildirimler yaşanan stresin azaltılmasına yardımcı olabilir. Öğrencilerin özellikle ilk gün klinik uygulamadaki streslerine yönelik olumlu bir öğrenme ortamının oluşturulması derse olan ilginin artırılması ve motivasyonu olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca klinik uygulamaya yönelik hemşirelik öğrencilerine karşı doğru bilgilendirme ve soruların da yanıtlandırılması stres düzeylerinin azaltılmasına yardımcı olabilir.

Ayrıca öğrencilerin bilgi düzeylerinin güçlendirilmesi için öğretim elemanları tarafından yeni stratejilerin geliştirilmesi ve geliştirilen stratejilerin etkinliğinin değerlendirildiği yeni araştırmaların planlanması önerilebilir.

Araştırmanın Kısıtlılıkları

Bu araştırmanın bir kısıtlılığı vardı. Araştırmaya sadece ikinci sınıf öğrencilerinin dahil edilmiş olması, diğer sınıflarda öğrenim gören hemşirelik öğrencilerinin stres düzeyinin belirlenememesine neden oldu. Bu durum öğrencilerin stres düzeylerini etkileyen faktörlerin yıllara göre değişimine yönelik veri sağlamamızı engelledi. Stres düzeylerinin ve strese neden olan faktörlerin daha iyi anlaşılması ve bu faktörlere yönelik stratejilerin geliştirilmesi için bu kısıtlılığın kontrol edildiği yeni araştırmalar yapılabilir.

Bilgi

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Veri toplama sürecinde bizlere destek olarak araştırmamıza katılan öğrencilerimize teşekkür ederiz.

Etik Onay

Mersin Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurul Başkanlığı'ndan 01/11/2023 tarih 2023/737 sayısı ile etik kurul izni alınmıştır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Tuğba Çam Yanık: Fikir, tasarım, danışmanlık, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme, kaynak sağlama

Canan Kanat: Veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı

Merve Nur Tanrıverdi: Veri toplama ve işleme, makale yazımı

Hatice Ural: Veri toplama ve işleme, makale yazımı

Kaynaklar

1. Özden D, Karagözoğlu Ş, Yıldız FT. Entegre program hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeyi ve etkileyen faktörler. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi 2013;16(2):89-95.
2. Mankan T, ve ark. Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik stres düzeyleri ve etkileyen faktörler. Annals of Health Sciences Research 2016;5(1):10-15.
3. Ordin YS, ve ark. Cerrahi kliniklerdeki hemşirelik öğrencilerinin yansıtma raporlarından elde edilen öğrenme deneyimleri. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi 2018;6(3):106-120.

4. Sü S, Özlük B, Demirören N. Hemşirelik öğrencilerinin ilk klinik uygulamada deneyimledikleri stres düzeylerini azaltmada mentorluk uygulamasının etkisi. *Journal of Human Sciences* 2018;15(1):280-292.
5. Suarez-Garcia JM, et al. Stressors for Spanish nursing students in clinical practice. *Nurse Education Today* 2018;64:16-20.
6. Shin S, Hwang E. The effects of clinical practice stress and resilience on nursing students' academic burnout. *Korean Medical Education Review* 2020;22(2):115-121.
7. Erden S, ve ark. Hemşirelik öğrencilerinin cerrahi hastalıkları hemşireliği dersi uygulamalarında hemşirelik tanılarını belirleme düzeylerinin incelenmesi. *Van Tıp Dergisi* 2018;25(2):108-112.
8. Çetin İ, Alptekin HM. Cerrahi kliniklerde uygulama yapan hemşirelik öğrencilerinin enfeksiyon riski oluşturan faktörleri belirleme durumları. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2021;7(3):269-274.
9. Al-Gamal E, Alhosain A, Alsunaye K. Stress and coping strategies among Saudi nursing students during clinical education. *Perspectives in Psychiatric Care* 2018;54(2):198-205.
10. Kim SH, Lee J, Jang M. Factors affecting clinical practicum stress of nursing students: Using the Lazarus and Folkman's Stress-Coping model. *Journal of Korean Academy of Nursing* 2019;49(4):437-448.
11. Moon H, Jung M. The relationship between a disposition of gratitude, clinical stress, and clinical satisfaction in nursing students. *Perspectives in Psychiatric Care* 2020;56(4):768-776.
12. Karaca A, ve ark. Hemşirelik öğrencilerinin algılanan klinik stres düzeyi, stres cevapları ve başetme davranışları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2017;8(1):32-39.
13. Temiz Z, ve ark. Cerrahi birimlerde çalışan hemşirelerin etik duyarlılıklarının belirlenmesi. *Anadolu Sağlık ve Hemşirelik Dergisi* 2017;20(2):83-89.
14. Rafati F, et al. The relationship between clinical dishonesty and perceived clinical stress among nursing students in southeast of Iran. *Bmc Nursing* 2020; 19:1-8.
15. Cho EY, et al. The factors influencing employment stress of nursing students. *The Journal of the Convergence on Culture Technology* 2016;2(1):35-43.
16. Bahadır Yılmaz E. Academic and clinical stress, stress resources and ways of coping among Turkish first-year nursing students in their first clinical practice. *Kontakt* 2016;18(3):e145-e151.
17. Sümbüloğlu K, Sümbüloğlu V. Klinik ve saha araştırmalarında örnekleme yöntemleri ve örneklem büyüklüğü. 1. Baskı. Ankara: Hatiboğlu Yayınları; 2005.
18. Von Elm E, et al. The strengthening there porting of observational studies in epidemiology (strobe) statement: Guidelines for reporting observational studies. *International Journal of Surgery* 2014;12:1495-1499.
19. Pagana KD. Psychometric evaluation of the clinical stress questionnaire (CSQ). *Journal of Nursing Education* 1989;28(4):169-174.
20. Şendir M, Acaroğlu R. Klinik stres anketinin Türkçe formunun güvenirlik ve geçerliği. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2015;14(56):59-70.
21. Tunç E, Orak OS. The impact of a "clinical adaptation psychoeducation program" grounded in the psychological flexibility model on perceived stress and coping behaviors among nursing students: A randomized controlled experimental study. *Nurse Education Today* 2024;139:1-9.
22. Savcı C, Karaarslan Y, Turan N. Hemşirelik öğrencilerinin klinik stres düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Social Sciences Studies Journal* 2022;5(41):4200-4208.
23. Döner BÇ, Tohumcu K, Özdemir N. Hemşirelik öğrencilerinin klinik deneyimleri stres düzeylerini ve benlik saygılarını etkiler mi?. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi* 2023;10(3):421-432.
24. Özdemir H, Khorshid L, Zaybak A. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine ilişkin yaşadıkları stres düzeyinin belirlenmesi. *Turkish Journal of Science and Health* 2020;1(2):20-28.
25. Mazalová L, Gurková E, Štureková L. Nursing students' perceived stress and clinical learning experience. *Nurse Education in Practice* 2022;64:103457.